

**המאמרים במערכת זו מוגנים עפ"י חוק
זכויות היוצרים.**

אין לעשות כל שימוש מסחרי במאמרים.

**הדפסת המאמרים אך ורק במסגרת שמוש הוגן
ביצירה, לשם לימוד עצמי, מחקר ובקורת וזאת
רק במידה הדרושה לצורך אותה מטרה בלבד.**

דפוסי הכניסה לנישואין ולהורות של נשים צעירות בישראל

במאמר זה נבדקו עיתויי הנישואין והלידה הראשונה של נשים ישראליות, ונבדקו הגורמים המשפיעים על אירועים אלה, חוך התמקדות בהשכלה ובהימצאות במסגרת לימודית. בנוסף, נבדק הקשר בין גורמים אלה לבין ההחלטה אם לשרת בצבא או לא. למחקר נדגמו 499 נשים בנות 28, ילידות 1954. הנתונים נאספו באמצעות ראיונות ונותחו על-ידי שימוש בלוחות חיים ורגרסיה לוגיסטית. נמצא כי מרבית הנשים נישאו בגיל צעיר למדי (20-22) ונטו ללדת חוך כשנתיים מיום נישואיהן. בולט השילוב, המאפיין את החברה הישראלית, בין משפחתיות להשקעה בהשכלה. השכלת האשה והימצאותה במסגרת לימודית קשורות לסיכוייה להינשא וללדת בגילים צעירים: נשים בעלות השכלה גבוהה יותר או כאלה המצויות במסגרת לימודית נוטות לדחות את כניסתן לנישואין ולהורות; אך מעבר לגיל מסוים הקשר נעלם, כנראה בגלל הלחץ החברתי להקים משפחה, ואז נדחקים הלימודים למקום משני. לגבי גילים צעירים נמצא כי נשים הנמצאות במסגרת לימודית צפויות להינשא פחות מאשר לשרת בצבא. הסבר אפשרי לקשר זה נערץ בהפישת השירות הצבאי כהמשך ישיר וטבעי ללימודים, העשוי להקנות כישרים תעסוקתיים. על-מנת לבחון את התמורות בדפוסי הכניסה לנישואין ולהורות של נשים ישראליות מוצע לערוך מחקר השוואתי שיעמיד את הממצאים של מחקר זה, המתייחסים לשנות ה-70, מול נתונים של שנחונים מאוחרים יותר.

מבוא

הכניסה לעולם המבוגרים נעשית על-ידי מספר שינויי תפקיד בחייהם של מתבגרים. אחד מהם הוא הנישואין, המסמלים את עזיבת משפחת המוצא ואת הכניסה לחיי משפחה עצמאיים. מחקרים סוציולוגיים ודמוגרפיים רבים עסקו בשאלת העיתוי של הכניסה לתפקידי משפחה במעגל החיים של צעירים (Bert & Nye, 1970; Bumpass & Sweet, 1972; Elder & Rockwell, 1976; Goldscheider & Waite, 1986; Marini, 1978, 1984, 1985; Otto, 1979; Teachman, Polonko, & Scanzoni, 1987). לגיל הנישואין חשיבות מרובה לגבי מסלול החיים של צעירים, ויותר מכך — לזה של צעירות. הוא משפיע על ההישגים ההשכלתיים והתעסוקתיים, על רמת הפריין במשפחה ועל יציבות הנישואין. ברוב המדינות המתועשות חלה עלייה בגיל הנישואין המלווה בירידה דרמטית בפריין. אלה נקשרות לעלייה ברמת ההשכלה של נשים ובהזדמנויות הכלכליות הפתוחות

בפניהן. טענה רווחת היא שהפעילות הכלכלית וההשקעה בהון אנושי עצמי נפגעות עם הכניסה לחיי משפחה ולפיכך נשים המעוניינות בפיתוח משאביהן האישיים דוחות את מועד הנישואין והלידה הראשונה עד להשלמת שאיפותיהן ההשכלתיות וכיסוס קריירה בשוק העבודה (ר', למשל, Marini, 1978, 1984, 1985). המחקר המדווח כאן עסק בדפוסי הכניסה לנישואין ולהורות של נשים יהודיות בישראל של שנות ה-70. למרות האוריינטציה לחיי משפחה, המאפיינת את החברה הישראלית, קיימים מעט מחקרים העוסקים באיתור הגורמים המולטיים לנישואין ולהורות, ובעיתויים במהלך החיים. מטרס ונועם (Matras & Noam, 1987) בדקו את השפעת ההשכלה והשירות הצבאי על מאפייני משפחה, ביניהם גיל הנישואין ועיתוי הלידה הראשונה. המחקר הנוכחי מבוסס על נתונים של מטרס ונועם, ונעשה בו שימוש בניתוח נתונים כרונולוגיים (event history analysis), המתאים לבחינת אירועים לאורך מעגל החיים. בניגוד לרוב החברות המתועשות, ישראל לא חוותה שינויים דמוגרפיים חריפים בכל הקשור לתחומי המשפחה. היא עדיין מאופיינת בשיעור גבוה של נישואין ולידות, בגיל צעיר של כניסה לתפקידי משפחה, ובשיעור נמוך כמיוחד של גירושין (פרס וכץ, 1991; Perits & Baras, 1992). עם זאת, כתחומים אחרים הקשורים באופן מסורתי לדפוסי התנהגות משפחתית, ישראל אינה שונה ממדינות מערביות אחרות: שיעור הנשים המשתתפות בכוח העבודה גדל בהתמדה, כמו גם השכלתן (Ben-Porath & Gronau, 1985; Izraeli, 1983). נשאלת השאלה אם נשים ישראליות, התיות כחברה בעלה אוריינטציה חזקה לחיי משפחה, מגיבות להזדמנויות כלכליות והשכלתיות העומדות בפניהן בדחייה של מועד הכניסה לתפקידי משפחה (נישואין, ובעיקר הורות) עד אשר הן רוכשות רמת השכלה שתוכל לשרתן בשוק העבודה, כפי שנמצא ברוב המדינות המתועשות (Cherline, 1981; McLaughlin et al., 1987). לפיכך, מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון את הגורמים המשפיעים על החלטת נשים בישראל להינשא וללדת. ספציפית, המחקר התמקד בהשפעה של ההשכלה על עיתוי הכניסה לתפקידים המשפחתיים.

גורמים המשפיעים על הקמת משפחה

במחקרים העוסקים בתהליכים של הקמת משפחה מודגשים שני סוגים של גורמים, המשפיעים הן על הסיכוי להינשא וללדת, והן על עיתוי ההתרחשות של אירועים אלו. גורמים מסוג אחד הם מאפייני הרקע של הצעיר או הצעירה: המעמד החברתי-כלכלי של משפחת ההורים, המוצא האתני, מבנה משפחת ההורים או משתנים מבניים כגון היכולת למצוא בן זוג הולם (ר' Michael & Tuma, 1985; Sorensen & Sorensen, 1986). גורמים מסוג אחר קשורים להתנהגות של הצעירים עצמם, כגון רמת ההשכלה שרכשו ושאפותיהם ההשכלתיות והתעסוקתיות (Cherlin, 1980; Blossfeld & Huinink, 1991; Landale & Forste, 1991).

ממחקרים שנערכו במדינות מערביות (למשל, Michael & Tuma, 1985) עולה כי ככל שהרקע החברתי-כלכלי של נשים גבוה יותר, גוברת נטייתן לדחות נישואין ולידה. בישראל מצופה מנשים ממוצא מזרחי להיכנס לתפקיד המשפחתי מוקדם יותר מנשים ממוצא אשכנזי, מאחר שנשים ממוצא מזרחי מייצגות קבוצה מסורתית יותר (פרס וכץ, 1991; ר' גם Friedlander & Goldscheider, 1984). לפיכך ניתן לשער שנשים ממוצא אשכנזי, בנות לאימהות משכילות יחסית, תינשאנה בגיל מבוגר יותר מנשים ממוצא מזרחי. עם זאת, ניתן לצפות שחלק נכבד מהשפעת מאפייני הרקע יתווך על-ידי רמת ההשכלה של הצעירה. טענה רווחת בקרב כלכלנים וסוציולוגים היא שרמת ההשכלה של נשים היא הגורם המרכזי בהחלטתן להקים משפחה (ר' Becker, 1973, 1981; Oppenheimer, 1988). על-פי בקר, ההחלטה להינשא מבוססת על חליפין בין בני זוג: בחלוקת העבודה המסורתית הקיימת בין המינים, הגבר מציע לאישה ביטחון כלכלי ואילו היא מציעה לו שירותי בית ומגדלת את ילדיו. כאשר אחד מבני הזוג אינו זקוק עוד למשאבים שכן זוגו מציע לו (מאחר שיש לו משאבים משלו), אין תמריץ להינשא (או להישאר נשוי). לפי היגיון זה, חל פיתוח בתמריץ של נשים להינשא לנוכח התמורות הכלכליות שחלו בחברות המתועשות ואשר גררו שינוי בחלוקת העבודה המסורתית בין המינים. בהשיגה רמת השכלה גבוהה, פתוחים בפני האישה מקצועות המציעים שכר גבוה ועצמאות כלכלית. לפיכך, הנישואין מאבדים מכוח משיכתם: האישה איננה תלויה עוד באמצעים הכלכליים שמציע לה הגבר, ואיננה מוכנה לוותר על ההזדמנויות התעסוקתיות שלה כדי להקדיש מזמנה לעבודות הבית ולגידול ילדים. היגיון דומה עומד מאחורי הטיעון של בקר לגבי הירידה ברמת הילודה. כל עוד נשים הן אלו הנושאות באחריות לבית ולילדים, הופך המחזיר של הבאת ילדים לעולם (במונחים של אברן הכנסה פוטנציאלית) להיות גבוה מדי, ככל שמשתפרות ההזדמנויות הכלכליות המוצעות לנשים. אישה אשר לה הישגים השכלתיים גבוהים תעדיף מספר נמוך יותר של ילדים בכדי שתוכל להקדיש יותר מזמנה לטיפוח הקריירה שלה בשוק העבודה (Becker, 1981; Lehrer & Nerlove, 1986).

בצורה דומה מנתחת אופנהיימר (Oppenheimer, 1988) את הסיבות המוליכות לעלייה בגיל הנישואין. לטענתה, עם עליית הכוח הכלכלי של הנשים בחברה, לא רק האישה מחפשת בן זוג בעל פוטנציאל כלכלי גבוה, אלא גם הגבר לוקח בחשבון את יכולתה של האישה לתרום לרווחה הכלכלית של המשפחה. בנישואין המתרחשים בגיל צעיר, חסר לנישאים מידע לגבי היכולת הכלכלית של בן הזוג, מכיוון שטרם השלימו את לימודיהם ו/או טרם התבססו בשוק העבודה. לפיכך, מעדיפים שני בני הזוג להמתין עד להשגת רמת ההשכלה הנשאפת (של שני הצדדים) ועיצובה של קריירה בשוק העבודה. מכך עולה שנשים משכילות יותר תינשאנה בגיל מאוחר יותר, או לא תינשאנה כלל. על-פי ההיגיון של ההסבר הכלכלי, לא רק הצורך בהשכלה גורם לדחיית הנישואין אלא גם הפעילות של נשים בשוק העבודה. כמחקרים רבים נתמכת הטענה לגבי ההשפעה של ההשכלה על עיתוי הנישואין, אך ישנה פחות הסכמה באשר להשפעה של השתתפות בכוח

העבודה. במספר מחקרים נמצא כי שאיפות תעסוקתיות אכן גורמות לדחיית הנישואין (ר', לדוגמה, Cherlin, 1980), אך ישנן גם דוגמאות לפיהן אין לפעילות הכלכלית כל השפעה על עיתוי הנישואין, או שהיא דווקא מזרזת את התרחשותם (Blossfeld & Huinink, 1991; Goldscheider & Waite, 1986; Landale & Forste, 1991; Teachman, Polonko, & Leigh, 1987; Waite & Spitze, 1981). לנוכח העלות הכלכלית של אחזקת משק בית וגידול ילדים, ניתן לטעון שאישה עובדת תהיה בעלת סיכויים רבים יותר להינשא, בהשוואה לאישה שאינה עובדת.

כנגד הטיעון הכלכלי מציגים בלוספלד והואינינק (Blossfeld & Huinink, 1991) הסבר סוציולוגי לדחיית גיל הנישואין. לטענתם, אין זו רמת ההשכלה או הפוטנציאל הכלכלי של האישה הגורמים לה לדחות את נישואיה, אלא העובדה שהיא נמצאת במערכת החינוך או ההכשרה המקצועית עד גיל מבוגר יותר. קיימת נורמה חברתית לפיה אנשים הנמצאים עדיין במסגרות הכשרה אינם נישאים, או אינם מעורבים בשוק הנישואין באופן פעיל (ר' Cherlin, 1980; Sorensen & Sorensen, 1986). מאחר שכיום משקיעות נשים יותר בהשכלה גבוהה, הן מאריכות את הזמן שבו הן נשארות בתפקיד החברתי של "תלמיד" ואינן מוכנות עדיין להקים משפחה משלהן. להסבר נורמטיבי זה ניתן להוסיף את האלמנטים הכלכליים המתלווים ללימודים: מרבית התלמידים אינם עצמאיים מבחינה כלכלית, ואינם מסוגלים לשדר מידע מלא לבני זוג פוטנציאליים בדבר יכולתם הכלכלית העתידית. מתוך הסבר זה נובע כי כל עוד נמצאים צעירים במסגרת לימודית, קטנים סיכוייהם להינשא, אך לאחר סיום הלימודים אין השפעה לרמת ההשכלה (או לפעילות בשוק העבודה) על הסיכוי להינשא. יש לזכור, כמובן, כי קיים קשר גומלין בין ההשכלה לבין עיתוי הנישואין: מחקרים אחדים (לדוגמה: Marini, 1984; Waite & Moor, 1978) מראים כי נשים נוטות להפסיק את לימודיהן או להנמיך את שאיפותיהן ההשכלתיות עקב נישואין והורות. עם זאת מריני מדגישה כי רמת ההשכלה משפיעה על עיתוי הכניסה לתפקיד משפחה יותר מאשר להפך. במחקר הנוכחי ייבדקו שני הטיעונים — לגבי השפעת ההשכלה והיכולת הכלכלית מחד, ולגבי השפעת ההימצאות במסגרת לימודית מאידך, על עיתוי הנישואין של נשים יהודיות ילידות 1954.

בעוד שהשפעות ההשכלה והתעסוקה על תהליך הנישואין וההורות הן אוניברסליות, הרי לנשים היהודיות בישראל נוסף גורם שעשוי להשפיע באופן מורכב על עיתוי נישואיהן, והוא השירות הצבאי. נשים נשואות אינן משרתות בצבא, ובפני הנערה בגיל 18 עומדות מספר חלופות: אחת היא להתגייס לצה"ל (בכלל זה שירות לאומי), כפי שמצופה ממנה ברוב המקרים. אפשרות נוספת היא דחיית השירות הצבאי עד לסיום לימודים על-תכנוניים במסגרת דוגמת סמינר למורות או בית-ספר לאחיות. אפשרות שלישית היא לא לשרת בצבא כלל, בגלל אמונתה הדתית או עקב נישואין. ההחלטה להינשא, אם כך, עשויה להיות מושפעת מהיחס של הנערה אל חובת השירות הצבאי ומהחלופות הפתוחות בפניה להשתחרר מחובה זו. נערה המעוניינת בשירות צבאי חייבת לדחות את נישואיה עד לאחר השחרור, למרות שבתנאים אחרים הייתה מעדיפה להינשא

בגיל צעיר יותר. במילים אחרות, שירות צבאי ונישואין הם חלופות המוציאות זו את זו (competing risks).¹

מעבר להחלטה עצמה, עצם השירות בצבא משפיע על תהליך הכניסה של הנערה לתפקיד המשפחתי וקשור להשפעתם של גורמים כלימודים ורמת השכלה על הסיכוי להינשא. הנערות המתגייסות דוחות את הלימודים העל-תיכוניים בשנתיים. אלו הממשיכות בלימודים אוניברסיטאיים ייכנסו ל"שוק הנישואין" בגיל מאוחר יחסית אם ירתו את נישואיהן עד לסיום הלימודים. לדחייה זו עלול להיות מחיר כבד מבחינת היכולת לבחור זיווג הולם בשל החיסרון היחסי שיש לנשים מבוגרות יותר בשוק הנישואין (Stier & Shavit, 1994).

אם לנורמה החברתית משקל רב בהחלטה על עיתוי הנישואין, עשוי השירות הצבאי לתפוס מקום חשוב יותר מזה של רמת ההשכלה בהשפעה על מועד הקמתו של תא משפחתי. השפעתו הישירה של השירות הצבאי על עיתוי הנישואין עשויה להתבטא בכיוונים מנוגדים: מחד, רכישת מיומנות מקצועית במסגרת הצבא יכולה לטפח שאיפות תעסוקתיות ורצון לחיים עצמאיים, שיפעלו לדחיית הנישואין; מאידך, המסגרת הצבאית מספקת הזדמנויות רבות למפגשים בין בני זוג פוטנציאליים, ולפיכך – עבור כל קבוצת גיל נתונה – הסיכוי להינשא גבוה אצל אישה ששירתה בצבא, בהשוואה לאישה שלא שירתה בו (ר' Matras & Noam, 1987).

לאור מקומו החשוב של השירות בצבא בחייהן של צעירות בישראל, נבדקה במחקר זה – בנוסף לזכר לעיל – השפעתו של השירות הצבאי על תהליך הכניסה לנישואין. במוקד המחקר נבדקו, אם כן, ההשערות והקשרים הבאים:

1. ככל שרמת השכלתה של האישה גבוהה יותר, יהיו גיל הנישואין וגיל הלידה הראשונה גבוהים יותר.
2. סיכוייהן של נשים הנמצאות במסגרת לימודית להינשא וללדת את ילדן הראשון יהיו קטנים מאלה של נשים שאינן במסגרת לימודית.
3. נשים ממוצא מזרחי תינשאנה ותלדנה את ילדן הראשון מוקדם יותר מנשים ממוצא אשכנזי.
4. ייבדק הקשר בין תעסוקת האישה ויכולתה הכלכלית לבין גיל הנישואין והלידה הראשונה.
5. ייבדקו הגורמים המשפיעים על ההחלטה אם לשרת בצבא או לא (ואם לא לשרת – אם להינשא או לא), וייבדק הקשר בין שירות צבאי (בהווה או בעבר) לבין גיל הנישואין והלידה הראשונה.

1. ההחלטה אם לשרת או לא לשרת בצבא אינה נתונה תמיד לשיקול הנערה. יש נערות אשר צה"ל פוטר אותן מגיוס (אמנם פחות כ-1972, כאשר הנבדקות היו בנות 18, מאשר היום), משום שאינן זקוקות להן, אפילו אם הן כשירות לחלוטין לשירות מלא; ויש נערות שהוריהן אינם נותנים את הסכמתם לשירות הצבאי של בתם, גם אם זו רוצה בו מאוד.

שיטת המחקר

נבדקות

נתוני המחקר נאספו במדגם הסתברותי של 499 נשים בנות 28, ילידות 1954, ששימש למחקר של מטרס ונועם (Matras & Noam, 1987). מדגם זה מייצג נשים יהודיות שחיו בישראל בשנת 1982, והוא נלקח מתוך מסגרת דגימה של כל המועמדות לשירות ביטחון (מידע חברתי, השכלתי ודמוגרפי מפורט על אודות מצבן של הנבדקות בעת איסוף הנתונים מצוי אצל Matras, Noam, & Featherman, 1984). תמצית מאפייני הרקע של הנבדקות מוצגת בלוח 1.

לוח 1: התפלגות מאפייני הרקע במדגם (N = 499)

המאפיין	%
נשים ששירתו בצה"ל (כולל שירות לאומי)	48.3
נשים ללא השכלה תיכונית	37.9
נשים בעלות השכלה תיכונית ללא בגרות	5.7
נשים בעלות תעודת בגרות	9.6
נשים בעלות השכלה על-תיכונית לא-אקדמית	32.8
נשים בעלות השכלה אקדמית	14.0
נשים ילידות ישראל	70.1
נשים ממוצא מזרחי	46.7
נשים ממוצא אשכנזי	53.3
גיל הנישואין החציוני	21.1
גיל הלידה הראשונה החציוני	22.3

כלי המחקר

איסוף הנתונים התבצע באמצעות ריאיון אישי. בחלק אחד של הריאיון נשאלו שאלות רטרוספקטיביות על אירועים שונים בחיי הגשים כגון נישואין, לידה, לימודים, שירות צבאי ונישואין בשוק העבודה. בחלק אחר נאספו פרטים לגבי המצב הנוכחי של המרואיינת בתחומים אלה.

מערך המחקר

משתנים תלויים

המשתנים התלויים במחקר הם נישואי האישה (כן/לא) בשנה מסוימת ולידה ראשונה (כן/לא) בשנה מסוימת. לצורך מדידת משתנים אלה היוותה כל שנת חיים תצפית נפרדת, אצל כל נחקרת. לכל נחקרת היו תצפיות כמספר השנים שעברו מהיותה כ-18 ועד לגיל נישואיה או עד לגיל 28, אם לא נישאה (עבור משתנה הנישואין), וכמספר

לוח 2: פרופורציית הנשים הנשואות ושיעור הסיכון לנישואין, לפי גיל:
אומדני לוחות-חיים ($N = 499$)

גיל	פרופורציית הנשואות	שיעור הסיכון (שנתי)
16	0.0080	0.0084
17	0.0481	0.0408
18	0.1303	0.0900
19	0.2565	0.1560
20	0.4128	0.2352
21	0.5571	0.2796
22	0.6613	0.2664
23	0.7074	0.1464
24	0.7715	0.2460
25	0.8136	0.2028
26	0.8477	0.2016
27	0.8768	0.2112
28	0.9001	0.2088

לוח 3: פרופורציית הנשים שילדו ושיעור הסיכון ללידה ראשונה:
אומדני לוחות-חיים לכלל הנשים ולנשים נשואות ($N = 499$)

גיל	פרופורציית היולדות	שיעור הסיכון (שנתי)
17	0.0068	0.0072
18	0.0474	0.0420
19	0.1084	0.0660
20	0.2348	0.1524
21	0.3702	0.1944
22	0.4831	0.1968
23	0.5643	0.1704
24	0.6479	0.2124
25	0.6953	0.1440
26	0.7404	0.1596
27	0.7631	0.0912
28	0.7794	0.0720
משך הנישואין (כשנים)		
0-1	0.3364	0.4044
1-2	0.7015	0.7584
2-3	0.8424	0.6180
3-4	0.9026	0.4716
4-5	0.9290	0.3132
5-6	0.9493	0.3336
6-7	0.9589	0.2100

השנים שעברו מהיותה בת 18 ועד לגיל ההורות או עד לגיל 28, אם לא ילדה (עבור משתנה הלידה). לדוגמה: מספר התצפיות הכללי עבור משתנה הנישואין בגיל 18 היה 499, כלומר כל המדגם; בגיל 19 נישאו כבר 40 נשים, ולפיכך מספר התצפיות עבור משתנה זה בגיל 19 היה 459. באופן דומה מצטמצם מספר התצפיות מעבר למדגם עם העלייה בשנת החיים, והדבר נכון גם עבור משתנה הלידה. בסך הכול נכללו בנתונים 2,288 תצפיות עבור משתנה הנישואין ו-3,070 תצפיות עבור משתנה הלידה.

משתנים כלתי תלויים

המשתנים הבלתי תלויים חולקו לשתי קבוצות:

1. משתנים הקבועים בזמן: מאפייני הרקע של האישה, הכוללים (א) מוצא ערתי ו-(ב) רמת השכלה של האם.
2. משתנים המשתנים עם הזמן: מאפיינים העשויים לקבל ערכים שונים בשנים שונות אצל כל אישה. הללו כוללים (א) רמת ההשכלה של האישה (עממית, תיכונית חלקית, תיכונית מלאה ללא בגרות, תיכונית מלאה עם בגרות, על-תיכונית), (ב) היותה או אי-היותה במסגרת לימודית, (ג) היותה או אי-היותה מועסקת בשנה שלפני שנת התצפית הנתונה ו-(ד) שירות או אי-שירות בצבא ככל זמן שהוא לפני שנת התצפית הנתונה. ערכם של כל המשתנים נכון לתחילת השנה המסוימת שאליה מתייחסת התצפית.

ממצאים

גיל הנישואין

כלוח 2 מוצג דפוס הנישואין לפי גיל, תוך שימוש בלוחות-חיים. הטור האמצעי כלוח מהווה פונקציית הישרדות (survival function) לרווקות, ובו מוצגת פרופורציית הנשים הנשואות בכל גיל, בין הגילים 16-28. בטור השמאלי מוצג שיעור הסיכון (hazard rate) לנישואין בכל גיל. שיעור הסיכון מבטא את ההסתברות הממוצעת להינשא בשנה שמתחילה בגיל הנתון. לדוגמה, שיעור הסיכון בגיל 18 מבטא את ההסתברות להינשא בשנה שכן גיל 18 לגיל 19. הסתברות זו מחושבת לכל הנשים שבתחילת הגיל הנתון היו רווקות.

מן הלוח עולה שעד גיל 18 (סוף השנה המתחילה בגיל 17) נישאו פחות מ-5%, עד גיל 22 נישאו למעלה ממחצית הנשים, ועד גיל 26 נישאו יותר מ-80% מהנשים. דפוס זה דומה לדפוס הכללי שהתקיים בישראל בשנות ה-70 (למ"ס, 1991). מן הלוח עולה עוד ששיעורי הסיכון הגבוהים ביותר לנישואין מצויים בגילים 21-22.

לוח 4: מקדמי ניתוח לוגיסטי (וטעויות תקן) לבחינת הסיכוי להינשא, לפי גיל

	קבוצות גיל		
	+24	23-21	20-18
χ^2	469	642	1177
השכלת אם	0.015 (0.05)	0.084 (0.04)	-0.016 (0.04)
מוצא	0.460 (0.37)	-0.603* (0.25)	-0.062 (0.23)
היריון	3.021* (0.70)	2.366* (0.55)	2.485* (0.44)
השכלה עממית	-0.561 (0.61)	-0.345 (0.45)	0.634 (0.35)
חיכון חלקי	-0.223 (0.43)	-0.375 (0.32)	-0.014 (0.27)
חיכון ללא בגרות	— ²	1.035* (0.36)	-0.500 (0.36)
לומדת	-0.080 (0.33)	0.157 (0.24)	-0.619* (0.28)
עובדת	-0.189 (0.33)	0.274 (0.23)	0.267 (0.20)
שירתה בצבא	-0.235 (0.27)	0.112 (0.20)	-0.040 (0.22)
קבוע	-2.039	-0.521	-2.226
L^2	-204.56	-326.96	-413.79

הערה: במודל כלולים שני משתנים נוספים שאינם מוצגים כאן: הגיל המפורט של הנחקרת ואינפורמציה חסרה במשתנה "השכלת אם". בשל קיומם של ערכים חסרים במשתנה "השכלת אם" נעשה שימוש בממוצע כאומדן לערך החסר, ונוסף משתנה דמה המפקח על אינפורמציה חסרה למודל.

1. מספר המקרים מתייחס למספר שנתיים (ר' הסבר בסעיף "מערך המחקר").

2. בשל מיעוט המקרים נכללה קטגוריה זו בקבוצת ההתייחסות.

* $p < .05$

תלויים. מכך ניתן להסיק כי השפעתו של משתנה הנישואין על סיכויי ההורות היא ישירה ואין אינטראקציה בינה לבין גורמים אחרים.

בקבוצת הגיל 20-18 קשורים סיכויי ההורות באופן מובהק סטטיסטית רק להיותה של האישה נשואה או לא. בקבוצת הגיל 23-21 נמצא שסיכוייהן של נשים לומדות ללדת את ילדן הראשון נמוכים באופן מובהק סטטיסטית מאלה של נשים שאינן מצויות

גיל הלידה הראשונה

בלוח 3 מוצג דפוס הלידה הראשונה לפי גיל ומשך נישואין. תוך שימוש בלוחות-חיים. בטור האמצעי מוצגת פרופורציית הנשים שאצלן התרחשה, עבור כל פרק זמן נתון, לידה ראשונה. בטור השמאלי מוצג שיעור הסיכון ללידה. בחלק העליון של הלוח מובאים נתונים עבור כל נשות המדגם, לפי גיל. בחלקו התחתון מובאים נתונים עבור נשים נשואות בלבד, לפי מספר שנות נישואיהן.²

מלוח 3 עולה כי כרבע מן הנשים ילדו לפני מלאת להן 21 שנים, וכמחציתן ילדו לפני יום הולדתן ה-23. כשליש מן הנשים הנשואות ילדו בשנה הראשונה לנישואין, שליש נוסף — בשנה השנייה, ותוך ארבע שנים ילדו כ-90% מן הנשים.

הסיכויים להינשא

כדי לבדוק את הגורמים הקשורים לסיכויים להינשא, התבצע ניתוח נפרד לשלוש קבוצות גיל: 20-18, 23-21, 24 ומעלה (ר' לוח 4).

מלוח 4 עולה שבקבוצת הגיל 20-18, היריון ולימודים בשנה החולפת הם הגורמים היחידים הקשורים באופן מובהק סטטיסטית לסיכויים להינשא: נשים בהיריון ונשים שאינן לומדות צפויות להינשא יותר מנשים שאינן הרות ומנשים המצויות במסגרת לימודית, בהתאמה. בקבוצת הגיל 23-21, הגיל שבו נישאות מרבית הנשים, שלושה גורמים קשורים באופן מובהק סטטיסטית לסיכויי הנישואין: היריון, מוצא ורמת השכלה: נשים ממוצא אשכנזי צפויות להינשא יותר מנשים ממוצא מזרחי, ונשים שסיימו חיכון ללא תעודת בגרות צפויות להינשא יותר מנשים בעלות רמת השכלה אחרת. בקרב בנות 24 ומעלה, רק הימצאות בהיריון קשורה באופן מובהק סטטיסטית לסיכויים להינשא.

הסיכויים ללידה ראשונה

כדי לבדוק את הגורמים הקשורים ללידת הילד הראשון, התבצע גם כאן ניתוח נפרד לשלוש קבוצות גיל: 20-18, 23-21, 24 ומעלה (ר' לוח 5). בניתוחים אלה נכלל משתנה הנישואין כמשתנה בלתי תלוי, כמקובל במחקרים דמוגרפיים הבוחנים את הכניסה להורות (ר' Blossfeld & Huinink, 1991; Blossfeld & Jaenichen, 1992).

משתנה הנישואין משפיע בצורה מובהקת סטטיסטית בכל קבוצות הגיל: כמעט כל הלידות התרחשו במסגרת נישואין. בהשוואה בין הניתוח הנוכחי לבין ניתוח מקביל שנערך בקרב נשים נשואות בלבד לא נמצא הבדל משמעותי בהשפעת המשתנים הבלתי

2 מכלל הנשים במדגם, פחות מאחוז אחד ילדו מחוץ לנישואין, וכ-12% נישאו כאשר היו בהיריון.

נישואין והשירות הצבאי

כדי לעמוד על הגורמים המסבירים את ההחלטה אם להתגייס לצבא, להישאר רווקה מחוצה לו, או להתחתן, נערך ניתוח רגרסיבי לוגיסטי רב-קטגורי (multinomial logistic regression), הכולל את גילי 18-19 בלבד. בשיטה זו מחושב הסיכוי להינשא כסדרה של הסתברויות מותנות. ההחלטה להינשא נבחנה תחילה כנגד ההחלטה לשרת בצבא, בקבוצה הכוללת רק את אלה שבחרו להתגייס או להינשא. לאחר-מכן

לוח 6: מקדמי ניתוח לוגיסטי (וטעויות תקן) לבחינת הבחירה בין (א) נישואין לשירות צבאי ו- (ב) בין נישואין לרווקות, עבור מי שהחליטה לא להתגייס (גילי 18-19)

(4) נישואין לעומת רווקות	(3) נישואין לעומת שירות צבאי	(2) נישואין לעומת רווקות	(1) נישואין לעומת שירות צבאי	
846	846	846	846	¹ n
-0.035 (0.05)	-0.062 (0.05)	-0.075 (0.05)	0.113* (0.05)	השכלת אם
-0.441 (0.30)	0.255 (0.33)	-0.147 (0.28)	0.615* (0.32)	מוצא
2.779* (0.59)	3.426* (1.09)	2.877* (0.57)	3.520* (1.07)	היריון
0.541 (0.51)	0.963 (0.59)			השכלה עממית
0.198 (0.41)	0.039 (0.43)			תיכון חלקי
-0.817 (0.51)	-0.542 (0.53)			תיכון ללא בגרות
-0.642 (0.37)	-0.938* (0.39)			לומדת
0.313 (0.27)	0.236 (0.30)			עובדת
-1.465 (0.27)	-0.693 (0.30)	-1.698 (0.57)	-0.674 (1.07)	קבוע
-693.64		-708.86		L ²

הערה: במודל כלולים שני משתנים נוספים שאינם מוצגים כאן: הגיל המפורט של הנחקרת ואינפורמציה חסרה במשתנה "השכלת אם". בשל קיומם של ערכים חסרים במשתנה "השכלת אם" נעשה שימוש בממוצע כאומדן לערך החסר, ונוסף משתנה דמה המפקח על אינפורמציה חסרה למודל.

1. מספר המקרים מתייחס למספר שנות-חיים (ר' הסבר בסעיף "מערך המחקר").

* p < 0.05

במסגרת לימודית. בקרב נשים בנות 24 ומעלה אין השפעה לגורם ההימצאות במסגרת לימודית, אולם יש קשר בין רמת השכלה לבין סיכויי ההורות: נשים בעלות השכלה נמוכה (חסרות השכלה תיכונית ובעלות השכלה תיכונית חלקית) הן בעלות סיכויים נמוכים ללדת את ילדן הראשון מעל גיל 24, בהשוואה לנשים בעלות תעודת בגרות או בעלות השכלה על-תיכונית.

לוח 5: מקדמי ניתוח לוגיסטי (וטעויות תקן) לבחינת הסיכוי ללידה ראשונה, לפי גיל

קבוצות גיל	24+	23-21	20-18	
822	971	1277		¹ n
-0.014 (0.04)	-0.023 (0.04)	0.107 (0.08)		השכלת אם
0.416 (0.28)	0.272 (0.27)	0.127 (0.43)		מוצא
-1.711* (0.53)	-0.603 (0.41)	0.375 (0.68)		השכלה עממית
0.865* (0.39)	-0.452 (0.32)	0.822 (0.55)		תיכון חלקי
2	0.169 (0.42)	1.630 (1.19)		תיכון ללא בגרות
-0.073 (0.31)	0.777* (0.30)	0.368 (0.78)		לומדת
-0.335 (0.30)	-0.280 (0.25)	0.658 (0.40)		עובדת
-0.190 (0.24)	0.354 (0.22)	0.212 (0.45)		שירתה בצבא
4.289* (0.52)	4.167* (0.35)	5.099* (0.53)		נשואה
-4.468 (0.27)	-3.320 (0.30)	-8.854 (0.57)		קבוע
-236.50	-268.28	-98.44		L ²

הערה: במודל כלולים שני משתנים נוספים שאינם מוצגים כאן: הגיל המפורט של הנחקרת ואינפורמציה חסרה במשתנה "השכלת אם". בשל קיומם של ערכים חסרים במשתנה "השכלת אם" נעשה שימוש בממוצע כאומדן לערך החסר, ונוסף משתנה דמה המפקח על אינפורמציה חסרה למודל.

1. מספר המקרים מתייחס למספר שנות-חיים (ר' הסבר בסעיף "מערך המחקר").

2. בשל מיעוט המקרים נכללת קטגוריה זו בקבוצת ההתייחסות.

* p < 0.05

האישה במישור החוץ-משפחתי. הדבר משמעותי לאור העובדה שנשים מקבלות על עצמן תפקיד אימהי בשלב מוקדם למדי של חייהן: כ-70% מהן יולדות את ילדן הראשון תוך שנתיים מן הנישואין. מן הנתונים על גילי הנישואין והלידה הראשונה ניתן ללמוד כי המעבר של נשים ישראליות לתפקידי משפחה בשנות ה-70 נעשה בגיל צעיר למדי, בהשוואה לדפוס הקיים באירופה ובארצות-הברית.

הסיכויים להינשא

שוער כי נשים המצויות במסגרת לימודית תינשאנה בגיל מבוגר יותר מנשים שאינן לומדות. הדבר נמצא בגילים 18-20 בלבד. ניתן להסביר זאת בכך שכניסה למסגרת של נישואין בגיל צעיר, על המחויבויות הכרוכות בה, אינה מאפשרת להקדיש את הזמן האופטימלי ללימודים ולכן נשים נוטות לדחות את נישואיהן עד להשלמת רמת ההשכלה הנשאלת.

בקרוב בנות 18-20 נמצא עוד כי נשים בעלות השכלה עממית נישאו יותר מנשים בעלות השכלה תיכונית חלקית או מלאה. ממצא זה — הגם שהקשר המעיד עליו אינו מובהק סטטיסטית — תואם את המשוער ועולה בקנה אחד עם ההסבר של כלכלנים (ר', Becker, 1981) ושל סוציולוגים (ר', Oppenheimer, 1988), לפיו נשים ברמת השכלה נמוכה הן בעלות סיכויים מועטים למצוא תעסוקה שבה השכר גבוה, ולפיכך הן תלויות מבחינה כלכלית במקורות ההכנסה של בן-זוג ולכן מעדיפות להינשא בגיל צעיר.

קבוצת הגיל 21-23 היא היחידה שבה הייתה השפעה מובהקת למשתנה המוצא: נשים אשכנזיות נישאות בגיל זה יותר מנשים מזרחיות. קשה להסביר מדוע קיימת ההשפעה הזו דווקא בגיל זה, ואילו בגיל צעיר יותר, שבו צפוי שנשים מזרחיות תינשאנה יותר מנשים אשכנזיות, אין כל השפעה. הסבר אפשרי לכך הוא אינטראקציה בין משתנה המוצא למשתנה ההשכלה, אולם מניתוח הנתונים עולה שאין אינטראקציה כזו.

עוד נמצא בקבוצת גיל זו שמסיימות תיכון ללא בגרות נישאות יותר מנשים ברמות השכלה אחרות. ייתכן שנשים אלה אינן בעלות שאיפות השכלתיות נוספות, והן פנויות יותר להינשא. עם זאת, השהות במסגרת לימודית בגיל זה אינה קשורה באופן מובהק סטטיסטית להסתברות הנישואין. נראה שהעדר קשר זה בגילים 21-23 וכן בקרב נשים מבוגרות יותר משקף את המציאות הישראלית, אשר מחד מעודדת (לפחות בשנות ה-70) את הקמת התא המשפחתי, ומאידך אינה מאפשרת (בשל השירות הצבאי) להשלים לימודים על-תיכוניים לפני גיל 22. הסבר זה נתמך בעובדה שאף לא אחד מן המשתנים (מלבד היריון מוקדם) מסביר בצורה מובהקת סטטיסטית את הסיכוי להינשא בגיל 24 ומעלה.

אם כן, מתוך הגורמים המצוינים בספרות כמשפיעים על סיכויי הנישואין, נמצאו רק היריון מוקדם, השכלה והימצאות בלימודים כמשמעותיים בעיצוב ההחלטות של נשים

נבחנה ההחלטה להינשא כנגד ההחלטה להישאר רווקה, בקבוצה הכוללת רק את אלה אשר לא התגייסו לצבא. בלוח 6 מוצגים מקדמי הניתוח הלוגיסטי של המשתנים הכלתי תלויים שנבדקו. בטורים 1 ו-2 נכללים במודל משתני רקע (מוצא והשכלת אם) ומשתנה הימצאות בהיריון. בטורים 3 ו-4 נוספים למודל משתני השכלה קודמת, לימודים נוכחיים ותעסוקה נוכחית. טורים 1 ו-3 מתייחסים להסתברות להינשא לעומת ההסתברות להתגייס; טורים 2 ו-4 מתייחסים להסתברות להינשא לעומת ההסתברות להישאר רווקה (אצל אלה שלא התגייסו).

מטור 1 בלוח 6 עולה כי במודל הכולל רק מאפייני רקע יש קשרים מובהקים סטטיסטית בינם לבין ההחלטה אם להינשא או לשרת בצבא: ההסתברות לשירות צבאי גבוהה יותר אצל בנות לאימהות משכילות יותר, אצל נשים ממוצא אשכנזי ואצל נשים שאינן הרות, בהשוואה לבנות לאימהות משכילות פחות, לנשים ממוצא מזרחי ולנשים הרות, בהתאמה. אולם כאשר נוספים למודל משתנים "המשתנים עם הזמן" (טור 3), נותר קשר מובהק סטטיסטית רק בין הימצאות בהיריון לבין ההחלטה אם לשרת בצבא או להינשא, ואילו נוסף קשר מובהק סטטיסטית בין הימצאות במסגרת לימודית לבין החלטה זו: נשים המצויות במסגרת לימודית צפויות לשרת בצבא ולא להינשא, יותר מנשים שאינן מצויות במסגרת לימודית. עוד ניתן לראות בטור 3 שנשים חסרות השכלה תיכונית הן בעלות הסיכוי הגבוה ביותר להינשא, ואילו נשים שסיימו תיכון ללא תעודת בגרות הן בעלות הסיכוי הנמוך ביותר להינשא, למרות שהקשרים המעידים על כך אינם מובהקים סטטיסטית.

לגבי ההחלטה אם להינשא או לא אצל אלה שלא התגייסו לצבא, הרי שמבין מאפייני הרקע יש השפעה רק להימצאות בהיריון (טור 2): אישה המצויה בהיריון צפויה להינשא הרבה יותר מאישה שאינה בהיריון. הדבר נכון גם כאשר נכללים במודל המשתנים הנוספים (טור 4). עוד עולה מטור 4 כי לבעלות ההשכלה המועטה ביותר הסיכוי הגבוה ביותר להינשא, ולמסיימות תיכון ללא תעודת בגרות הסיכוי הנמוך ביותר להינשא; וכי נשים המצויות במסגרת לימודית צפויות להינשא פחות מנשים שאינן מצויות במסגרת לימודית, למרות שהקשרים המעידים על כך אינם מובהקים סטטיסטית.

דיון

גיל הנישואין והלידה הראשונה

מבחינה של גילי הנישואין, ניתן להסיק כי לפחות מחצית מן הנשים במדגם נישאו עוד בטרם יכלו להשלים לימודים על-תיכוניים (כהנחה ששירתו בצבא). לנישואין בגיל צעיר זה יש השלכות לגבי יכולתן של נשים לממש שאיפות השכלתיות ותעסוקתיות. עם זאת, הנישואין כשלעצמם אינם מהווים, בהכרח, מכשול לפיתוח כישורים. במילים אחרות, אין זה ברור אם נשים שנישאו מאוחר יחסית עשו זאת בשל שאיפות של לימודים ועבודה. ההורות, יותר מאשר הנישואין, היא גורם העלול להגביל את פעילותה של

להינשא. הגורמים הללו משפיעים יותר בגיל צעיר; ככל שהאישה מתבגרת, יורדת חשיבותם בהחלטה להינשא. השירות הצבאי והפעילות הכלכלית של האישה אינם קשורים סטטיסטית להחלטה על עיתוי הנישואין.

הסיכויים ללידה ראשונה

בקבוצת הגיל 21-23 נמצא שסיכוייהן של נשים לומדות ללדת את ילדן הראשון נמוכים באופן מובהק סטטיסטית מאלה של נשים שאינן מצויות במסגרת לימודית. זהו אמנם גיל הנישואין ה"נורמטיבי", אך גם מי שבחרה להמשיך בלימודים על-תיכוניים נוטה להינשא בגיל זה. לפיכך, ממצא זה תואם את ההשערה לפיה לימודים והורות בדרך-כלל אינם עולים בקנה אחד.

בהתאם, נשים בעלות השכלה על-תיכונית הן בעלות סיכוי גדול יותר ללדת לראשונה לאחר גיל 24 מנשים שלא המשיכו בלימודיהן, משום שהמשכילות יותר דוחות את כניסתן להיריון עד לאחר סיום לימודיהן. עם זאת, העובדה שמעל גיל 24 לא נמצא קשר בין הימצאות במסגרת לימודית לבין סיכויי ההורות, מצביעה על כך שמעל לגיל זה נחשבת לידה ראשונה ל"מאוחרת" ולפיכך לימודים תופסים מקום משני. במילים אחרות, כל עוד האישה צעירה ולומדת, היא נוטה לדחות את ההיריון. אולם מעל לגיל מסוים, כנראה כתוצאה של ציפיות הסביבה החברתית, היא תעדיף להקים משפחה, גם אם היא מצויה במסגרת לימודית.

נישואין והשירות הצבאי

העובדה שנשים צעירות הנמצאות במסגרת לימודית צפויות פחות להינשא מאשר לשרת בצבא אינה מעידה בהכרח על נורמה חברתית לפיה תלמידים (בכל גיל) אינם אמורים להיות מעורבים בשוק הנישואין, כדברי בלוספלד והואיניק (Blossfeld & Huinink, 1991), למרות שהקשר בין משתנה הלימודים לסיכויי הנישואין של נשים שלא שירתו בצבא (שאינו מובהק סטטיסטית) הוא בכיוון זה. הסבר אפשרי לקשר זה נערץ דווקא כתפישת השירות הצבאי כהמשך ישיר וטבעי ללימודים, לאור העידוד שמקבלות תלמידות תיכון לשרת בצבא. נערת המצויות במסגרת לימודית הן בדרך-כלל בעלות שאיפות השכלתיות ותעסוקתיות גבוהות יותר מנשים שאינן לומדות, והן מעריפות את השירות הצבאי, אשר עשוי להקנות להן כישורים תעסוקתיים, על-פני הקמת משפחה בגיל צעיר-יחסית.

סיכום ומסקנות

במחקר זה נבדקו דפוסי הכניסה לנישואין ולהורות של נשים ישראליות שהגיעו לבגרות בתחילת שנות ה-70. עד כמה מתנגשות זו בזו ההשכלה והמשפחתיות אצל האישה

הישראלית? באופן כללי, קרוב למחצית מן הנשים במחקר הנוכחי רכשו השכלה על-תיכונית, ושיעור דומה שירתו בצה"ל. רובן נישאו בגיל צעיר-יחסית (20-22) וילדו את ילדן הראשון כשנתיים לאחר מכן. דפוס הפעילות המצטייר הוא של שילוב בין משפחתיות לבין השקעה בהשכלה, המאפיין את החברה הישראלית. אם קיימת השפעה להשכלה ולהימצאות במסגרת לימודית על עיתוי הנישואין והלידה הראשונה, הריהי מתבטאת בעיקר בגיל צעיר, כלומר – היא תלויה הקשר: כאשר נורמות חברתיות מכתבות נישואין מאוחרים, תימשך השפעת ההשכלה והלימודים זמן רב. לעומת זאת, כאשר מקובל להינשא וללדת בגיל צעיר, השפעתם קצרה.

אין ספק שקיימים יחסי גומלין גם בין שאיפות ההשכלה ומבנה ההזדמנויות בשוק העבודה לבין הנורמה לגבי גיל הנישואין, גיל הלידות ומספר הילדים הרצוי במשפחה. כיום, בהשוואה לתקופה שעליה נאספו הנתונים, נוטים צעירים בישראל להינשא בגיל מבוגר יותר. לדוגמה, הגיל הממוצע של הנישאים בשנות ה-90 המוקדמות גבוה בשנה מזה של הנישאים בשנות ה-70 (למ"ס, 1991). מחקר השוואתי בקרב שנתונים שונים יוכל ללמד הן על שינוי בדפוסי נישואין ולידה, והן על מידת היציבות שבחשיבות המוקנית להשכלה בחייהן של נשים בישראל.

מקורות

- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (1991). שנתון סטטיסטי לישראל 1991. ירושלים: משרד ראש הממשלה.
פרס, י. וכץ, ר' (1991). המשפחה בישראל: שינוי והמשכיות. בתוך ל' שמגר-הנדלמן ור' בריינסקי (עורכות), משפחות בישראל (עמ' 23-9). ירושלים: אקדמון.
Becker, G. (1973). A theory of marriage: Part I. *Journal of Political Economy*, 81, 813-846.
Becker, G. (1981). *A treatise on the family*. Cambridge: Harvard University Press.
Ben-Porath, Y., & Gronau, R. (1985). Jewish woman goes to work: Trends in labor force participation of women in Israel. *Journal of Labor Economics*, 3, S310-S327.
Bertz, K., & Nye, F. (1970). Early marriages: A propositional formulation. *Journal of Marriage and the Family*, 10, 258-268.
Blossfeld, P-H, & Huinink, J. (1991). Human capital investments or norms of role transition? *American Journal of Sociology*, 97, 143-168.
Blossfeld, P-H, & Jaenichen, U. (1992). Educational expansion and change in women's entry into marriage and motherhood in the Federal Republic of Germany. *Journal of Marriage and the Family*, 54, 302-315.
Bumpass, L. I., & Sweet, J.A. (1972). Differentials in marital instability: 1970. *American Sociological Review*, 37, 754-766.
Cherlin, A. (1980). Postponing marriage: The influence of young women's work expectations. *Journal of Marriage and the Family*, 40, 355-365.
Cherlin, A. (1981). *Marriage, divorce, remarriage*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
Elder, G.H., & Rockwell, R.C. (1976). Marital timing in women's life patterns. *Journal of Family History*, 1, 34-53.
Friedlander, D., & Goldscheider, C. (1984). Israel population: The challenge of pluralism. *Population Bulletin*, 39, 1-39.

שרה דרויאן

השפעת פעילות גומלין חברתית-קוגניטיבית על החשיבה המדעית: המשגת המהירות

המטרות המרכזיות של המחקר היו לבחון את הידע שיש לתלמידים בגילים שונים על אודות מושג המהירות, את מידת השפעתה של פעילות גומלין חברתית-קוגניטיבית בקידום הבנתו של מושג זה, וכן לחשוף את התהליכים הקוגניטיביים המייחרים פעילות זו, אשר עשויים להסביר את יעילותה בגרימת שינוי קוגניטיבי. שלוש מאות רשימים בנים ובנות מכיתות ו, ח וי השתתפו בניסוי אשר כלל שלוש קבוצות: קבוצת "דיון" (קונפליקט בין-אישי), קבוצת "שאלון" (קונפליקט תוך-אישי) וקבוצת ביקורת.

נבדקה תרומתו של קונפליקט בין-אישי, שהתעורר בפעילות הגומלין שכתנאי הדיון, להבנת מושג המהירות, בהשוואה לקונפליקט תוך-אישי ולהעדר קונפליקט. כל נבדק נתבקש לשפוט את מהירותם היחסית של שני גופים בכל אחד משני סוגי תנועה, קווית וסיבובית, בכל אחד מארבעת השלבים של הניסוי: בדיקה מוקדמת, טיפול (פרט לקבוצת הביקורת), בדיקה מיד לאחר הטיפול ובדיקה חודשיים לאחר הטיפול. כללית, סורגו השיפוטות לתגובה אינטואיטיבית-טבעית או לתגובה פורמלית-מדעית.

מן הממצאים עולה כי שיעור התגובות הפורמליות עולה עם הגיל. כמו-כן, נמצא שפעילות גומלין חברתית-קוגניטיבית, המעוררת קונפליקט בין-אישי, מעודדת שינוי קוגניטיבי בשיעור גבוה יותר מאשר פעילות המעוררת קונפליקט תוך-אישי. המחקר חשף אסטרטגיות שכנוע שנעשה בהן שימוש במהלך פעילות הגומלין ואח השפעתן על קידום החשיבה. כמו-כן נתגלה קשר בין עומק העיבוד של המושג במהלך הדיון הקבוצתי לעקביות השנייה הקוגניטיבית: נבדקים שליוו שיפוטם והנמקות באסטרטגיות סיוע היו עקביים יותר בשינוי הקוגניטיבי שחל אצלם.

המסקנה העיקרית מן המחקר היא כי דיון קבוצתי הוא אמצעי יעיל לקידום ההבנה המדעית, כחומים הדורשים תיאום בין מושגים טבעיים למושגים מדעיים.

מבוא

תפיסתה של פעילות גומלין חברתית-קוגניטיבית כפעילות המעודדת למידה והתפתחות נגזרת משני מקורות: אחד הוא תורתו של ויגוצקי (Vygotsky, 1978), הקובעת שתפקוד

* חודתי נתונה לאיריס לזין, על שהעניקה לי את חווית המחקר ואת הידע ביצירתו, לאנשי היחידה למחקר ולהתפתחות האדם והחינוך באוניברסיטת תל-אביב על התמיכה והעידוד, למרכז לזין באוניברסיטה העברית על המלגה לבצוע המחקר ולקוראים האנונימיים של המאמר שתרמו רבות לעיצובו זה.

מגמות, 1995, ל"ו (4), 405-428

- Goldscheider, F., & Waite, L. (1986). Sex differences in the entry into marriage. *American Journal of Sociology*, 92, 91-109.
- Izraeli, D. N. (1983). Israeli women in the labor force. *The Jerusalem Quarterly*, 27, 59-80.
- Landale, N. S., & Forste, R. (1991). Patterns of entry into cohabitation and marriage among mainland Puerto Rican women. *Demography*, 28, 587-608.
- Lehrer, E., & Nerlove, M. (1986). Labor force behavior and fertility in the United States. *Annual Review of Sociology*, 12, 181-201.
- Marini, M. M. (1978). The transition to adulthood: Sex differences in educational attainment and age at marriage. *American Sociological Review*, 43, 483-507.
- Marini, M. M. (1984). The order of events in the transition to adulthood. *Sociology of Education*, 57, 63-84.
- Marini, M. M. (1985). Determinants of the timing of adult role entry. *Social Science Research*, 14, 309-350.
- Matras, J., & Noam, G. (1987). Schooling and military service: Their effects on Israeli women's attainments and social participation in early adulthood. *Israel Social Science Research*, 5, 29-43.
- Matras, J., Noam, G., & Featherman, D. L. (1984). *Schooling and transition to adulthood among Israeli Jewish women*. Jerusalem: JOINT-Israel Brookdale Institute of Gerontology and Adult Human Development in Israel.
- McLaughlin, S. D., Melber, B. D., Billy, J. O. G., Zimmerle, D. M., Wings, L. D., & Johnson, T. R. (1987). *The changing lives of American women*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Michael, R. T., & Tuma, N. B. (1985). Entry into marriage and parenthood by young men and women: The influence of family background. *Demography*, 22, 515-543.
- Oppenheimer, V. K. (1988). A theory of marriage timing. *American Journal of Sociology*, 94, 563-591.
- Otto, L. B. (1979). Antecedents and consequences of marital timing. In W. R. Burr, R. Hill, F. I. Nye, & I. L. Reiss (Eds.), *Contemporary theories about the family: Research based theories* (Vol. 1, pp. 101-126). New York: Free Press.
- Peritz, E., & Baras, M. (1992). *Studies in the fertility of Israel*. Jerusalem: The Institute of Contemporary Jewry.
- Shavit, Y. (1989). Tracking and educational spiral: A comparison of Arab and Jewish educational expansion in Israel. *Comparative Educational Review*, 33, 216-231.
- Sorensen, A., & Sorensen, A. B. (1986). An event history analysis of the process of entry into first marriage. *Current Perspectives on Aging and the Life Cycle*, 2, 53-71.
- Stier, H., & Shavit, Y. (1994). Age at marriage, sex-ratio and assortative mating. *European Sociological Review*, 10, 79-87.
- Teachman, J. D., Polonko, K. A., & Leigh, G. K. (1987). Marital timing: Race and sex comparisons. *Social Forces*, 66, 239-268.
- Teachman, J. D., Polonko, K. A., & Scanzoni, J. (1987). Demography of the family: Recent trends and developments in the field. In M. Sussman & S. Steinmetz (Eds.), *Handbook of marriage and the family* (pp. 3-36). New York: Plenum.
- Waite, L. J., & Moore, K. A. (1978). The impact of an early birth on young women's educational attainment. *Social Forces*, 56, 845-865.
- Waite, L. J., & Spitze, G. D. (1981). Young women's transition to marriage. *Demography*, 18, 681-694.